



## DUNYONI ESTETIK IDROK ETISHDA BADIYIY ASARLARNING AHAMIYATI

Sherxanov Sultonmurod Davronboy o'g'li  
Turan Internation University o'qituvchisi  
sultonmurodsherxanov@gmail.com  
Ishxanova Marjona  
Turan xalqaro universtiteti talabasi  
ishanxanovamarjona@gmail.com

### ARTICLE INFO

Received: 1st May 2026  
Accepted: 5<sup>th</sup> May 2026  
Published: 6th May 2026

#### KEYWORDS

*estetik idrok, badiiy asar, estetika tarbiya, badiiy obraz, go'zallik, estetika did, ma'naviyat, tafakkur, san'at, qadriyat*

### ABSTRACT

*Ushbu maqolada dunyoni estetik idrok etish jarayonining nazariy asoslari hamda badiiy asarlarning ushbu jarayondagi o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Badiiy asarlar orqali insonning estetik didi, hissiy-idrokiy qobiliyatlari va ma'naviy dunyosining shakllanish mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, estetik idrokni rivojlantirishda badiiy obrazlar, g'oyaviy mazmun va ifoda vositalarining o'rni ochib beriladi. Maqolada badiiy asarlarning shaxs kamolotiga, uning axloqiy-estetik qadriyatlarini shakllantirishga ko'rsatadigan ta'siri kompleks yondashuv asosida ko'rib chiqiladi.*

### KIRISH

Dunyoni estetik idrok etish masalasi insoniyat tafakkurining qadimiy va dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Inson borliqni anglash jarayonida nafaqat mantiqiy fikrlashga, balki hissiy qabul qilish va estetik baholashga ham tayanadi. Aynan estetik idrok orqali inson atrof-muhitdagi go'zallik, uyg'unlik va mazmunni chuqurroq his etadi. Bu esa uning ma'naviy dunyosi, didi va dunyoqarashining shakllanishida muhim o'rin tutadi.

Estetik idrokni rivojlantirishda badiiy asarlar beqiyos ahamiyatga ega. Chunki badiiy asarlar voqelikni obrazli, ta'sirchan va mazmunli shaklda aks ettirib, inson qalbiga bevosita ta'sir qiladi. Ular orqali inson nafaqat go'zallikni anglaydi, balki hayotiy hodisalarga nisbatan o'z munosabatini shakllantiradi, axloqiy va estetik qadriyatlarni o'zlashtiradi.[1]

Hozirgi globallashuv sharoitida insonning estetik didini shakllantirish, uning badiiy tafakkurini rivojlantirish masalasi yanada dolzarb tus olmoqda. Shu nuqtai nazardan, dunyoni estetik idrok etishda badiiy asarlarning o'rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan o'rganish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada ushbu masalaning nazariy asoslari hamda badiiy asarlarning estetik idrokni rivojlantirishdagi roli tahlil etiladi.

### MUHOKAMA VA NATIJALAR

Dunyoni estetik idrok etish inson tafakkuri va ruhiy olamining muhim jihatlaridan biri bo'lib, u orqali inson atrof-muhitni nafaqat aqliy, balki hissiy va badiiy jihatdan ham anglaydi. Estetik idrok insonning go'zallikni his etish, uni baholash va undan zavqlanish qobiliyatini ifodalaydi. Bu jarayonda badiiy asarlar alohida o'rin tutadi, chunki ular voqelikni obrazlar, timsollar va badiiy ifoda vositalari orqali aks ettirib, inson qalbiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Badiiy asarlar insonni hayotning nozik jihatlarini teranroq anglashga, borliqdagi uyg'unlik va go'zallikni his etishga o'rgatadi. Adabiyot, san'at va boshqa badiiy ijod namunalari orqali inson o'z his-tuyg'ularini boyitadi, estetik didini shakllantiradi hamda ma'naviy kamolot sari intiladi. Ayniqsa, badiiy obrazlar orqali berilgan g'oyalar inson ongida uzoq vaqt saqlanib, uning dunyoqarashi va qadriyatlariga ta'sir etadi.[2]

Shu bois, dunyoni estetik idrok etishda badiiy asarlarning ahamiyatini o'rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada badiiy asarlarning inson estetik tafakkurini shakllantirishdagi o'rni, ularning tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyati kengroq tahlil qilinadi.

Dunyoni estetik idrok etish jarayoni insonning borliqni hissiy-obrazli tarzda qabul qilishi, uni baholashi va undan ma'naviy zavq olishi bilan bog'liq murakkab psixologik-pedagogik hodisadir. Ushbu jarayonning shakllanishi va rivojlanishida badiiy asarlar muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Chunki badiiy ijod mahsullari real voqelikni bevosita emas, balki obrazlar, timsollar va badiiy ifoda vositalari orqali qayta aks ettirib, inson ongiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan badiiy asar estetik idrokni rivojlantiruvchi asosiy manbalardan biri sifatida qaraladi.

Avvalo, badiiy asarlarning estetik idrokni shakllantirishdagi roli ularning mazmuniy va shakliy yaxlitligida namoyon bo'ladi. Har qanday badiiy asarda g'oya, obraz, kompozitsiya, til va uslub o'zaro uyg'un holda mavjud bo'lib, ular birgalikda estetik ta'sir kuchini yuzaga keltiradi. Inson ushbu uyg'unlikni idrok etish jarayonida go'zallikni his qilish, badiiy didni shakllantirish hamda voqelikni estetik mezonlar asosida baholash ko'nikmalarini egallaydi. Ayniqsa, obrazlar tizimi orqali berilgan ma'no va mazmun inson tafakkurida mustahkam o'rnashib, uning estetik qarashlarini boyitadi.[3]

Ikkinchidan, badiiy asarlar insonning hissiy-intellektual rivojiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Estetik idrok faqatgina hissiyotlar bilan cheklanib qolmay, balki tafakkur jarayonlari bilan uzviy bog'liq holda kechadi. Badiiy asarni o'qish, tinglash yoki tomosha qilish jarayonida inson undagi voqealarni tahlil qiladi, qahramonlar harakatiga baho beradi, muallif g'oyasini anglashga intiladi. Natijada analitik fikrlash, tasavvur qilish, empatiya kabi qobiliyatlar rivojlanadi. Bu esa estetik idrokning yanada chuqurlashishiga xizmat qiladi.

Uchinchidan, badiiy asarlar estetik qadriyatlar tizimini shakllantirishda muhim o'rin egallaydi. Har bir jamiyat o'zining tarixiy, madaniy va ma'naviy tajribasini badiiy ijod orqali avlodlarga yetkazadi. Shu orqali go'zallik, ezgulik, adolat, uyg'unlik kabi estetik va axloqiy qadriyatlar mustahkamlanadi. Badiiy asarlarni muntazam o'rganish va tahlil qilish orqali insonda estetik ideal shakllanadi, u hayotdagi hodisalarga nisbatan ongli va tanqidiy yondashishni o'rganadi.

Shuningdek, badiiy asarlarning estetik idrokka ta'siri yosh xususiyatlariga ko'ra ham farqlanadi. Bolalik davrida badiiy obrazlar orqali dunyoni anglash jarayoni yetakchi ahamiyat kasb etadi. Rang-barang tasvirlar, sodda va ta'sirchan voqealar orqali bolalarda go'zallikni sezish, unga munosabat bildirish ko'nikmalari shakllanadi. O'smirlik va yoshlik davrida esa badiiy asarlarni chuqurroq tahlil qilish, ularning falsafiy mazmunini anglash imkoniyati kengayadi. Bu esa estetik tafakkurning yuqori bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.[4]

Bundan tashqari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sharoitida badiiy asarlarning ta'sir doirasi yanada kengaymoqda. Kino, teatr, raqamli san'at va boshqa badiiy shakllar orqali estetik idrokning yangi ko'rinishlari yuzaga kelmoqda. Biroq bu jarayonda an'anaviy badiiy adabiyotning o'rni hamon muhim bo'lib qolmoqda, chunki u inson tafakkurini chuqurroq ishlashga, tasavvur va ichki kechinmalarni boyitishga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, badiiy asarlar dunyoni estetik idrok etishning ajralmas vositasi bo'lib, ular insonning hissiy, intellektual va ma'naviy rivojiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Ular orqali

inson borliqni yanada chuqurroq anglaydi, go'zallikni his etadi va o'z estetik qarashlarini shakllantiradi. Shu bois badiiy asarlarni o'rganish va tahlil qilish estetik tarbiyaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

## XULOSA

Xulosa qilib aytganda, dunyoni estetik idrok etish jarayoni insonning ma'naviy kamoloti, hissiy olami va tafakkur rivoji bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu jarayonda badiiy asarlar muhim vosita sifatida namoyon bo'lib, ular orqali inson borliqni obrazli va chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bo'ladi. Badiiy ijod mahsullari nafaqat go'zallikni his etishga, balki uni baholash va undan ma'naviy zavq olishga ham o'rgatadi.

Shuningdek, badiiy asarlar insonda estetik didni shakllantirib, uning hayotga bo'lgan munosabatini boyitadi hamda axloqiy-estetik qadriyatlarni qaror toptirishga xizmat qiladi. Ular hissiy va intellektual jarayonlarni uyg'un holda rivojlantirib, shaxsning har tomonlama yetuk bo'lib shakllanishiga zamin yaratadi.

Demak, badiiy asarlar dunyoni estetik idrok etishda beqiyos ahamiyat kasb etadi va ularni o'rganish, tahlil qilish hamda ta'lim jarayoniga keng joriy etish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, dunyoni estetik idrok etish insonning borliqni anglash tizimida muhim tarkibiy komponentlardan biri bo'lib, u shaxsning hissiy, intellektual va ma'naviy rivoji bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Estetik idrok jarayoni orqali inson atrof-muhitdagi go'zallik, uyg'unlik va mazmunni nafaqat sezadi, balki uni ongli ravishda tahlil qiladi, baholaydi hamda o'z hayotiy faoliyatida aks ettiradi. Bu jarayonda badiiy asarlar o'zining obrazli tafakkurga asoslangan tabiatiga ko'ra, estetik ong va didni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, badiiy asarlar orqali estetik idrokni rivojlantirish jarayoni ko'p bosqichli va kompleks xarakterga ega bo'lib, unda sezgi, tasavvur, emotsional kechinmalar va mantiqiy tafakkur o'zaro uyg'unlashgan holda faoliyat yuritadi. Badiiy matnni idrok etish davomida shaxs undagi obrazlar tizimi, g'oyaviy yo'nalish va badiiy ifoda vositalarini anglash orqali voqelikka nisbatan chuqurroq va kengroq qarashni shakllantiradi. Natijada estetik baholash mezonlari takomillashadi, individual estetik did va qarashlar tizimi vujudga keladi.

Shu bilan birga, badiiy asarlar estetik idrokni shakllantirish bilan bir qatorda, shaxsning axloqiy-ruhiy rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ular orqali insonda go'zallik va ezgulik o'rtasidagi uzviy bog'liqlik anglanadi, estetik va axloqiy qadriyatlar integratsiyasi yuzaga keladi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida badiiy asarlardan samarali foydalanish o'quvchilarda mustaqil fikrlash, emotsional sezgirlik, estetik baholash va ijodiy yondashuv kabi muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.[5]

Zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitda estetik idrokni rivojlantirish masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Axborot oqimining keskin ortishi va vizual madaniyatning kengayishi sharoitida shaxsda mustahkam estetik mezonlarni shakllantirish, badiiy tafakkurni rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, badiiy asarlarning estetik idrokni boyitishdagi o'rni va imkoniyatlarini ilmiy asosda o'rganish hamda ularni ta'lim-tarbiya jarayoniga tizimli ravishda joriy etish muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biri sifatida qaraladi.

Demak, badiiy asarlar dunyoni estetik idrok etishning nazariy va amaliy asoslarini boyituvchi, shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlovchi muhim omil sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ularni chuqur o'rganish va samarali qo'llash orqali jamiyatda estetik madaniyatni yuksaltirish, barkamol avlodni tarbiyalash imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Farobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1993.
3. Navoiy A. Xamsa. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2001.
4. Kant I. Estetika va go'zallik falsafasi. – Moskva: Nauka, 1994.
5. Yo'ldoshev J.G. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.

